

Povzetek

- Generalni direktorat za raziskave je pričujoče poročilo naročil, da oceni trenutne razmere in položaj žensk v znanosti v državah srednje in vzhodne Evrope ter baltskih državah. Kot nadgradnja poročila mreže ETAN o spodbujanju odličnosti z uveljavljanjem enakopravnosti spolov, ki je osvetlilo položaj znanstvenic v sedanjih državah članicah EU, je to poročilo rezultat ene od smernic Akcijskega načrta oddelka EC zaznanost in družbo: spodbujanje enakopravnosti spolov v znanosti na širšem območju Evrope.
- Strokovni skupini Enwise (*Enlarge Women In Science to East - Razširitev žensk v znanosti proti vzhodu*), sestavljeni iz uglednih znanstvenic na različnih področjih, predstavnic akademij znanosti, univerz, raziskovalnih ustanov, upravnih organov in poslovnega sektorja, je predsedovala profesor Ene Ergma.
- Poročilo, ki je pred vami, analizira položaj znanstvenic v državah, ki jih pokriva skupina Enwise¹, in ponuja zgodovinski pregled dogodkov na tem področju. Poročilo vsebuje tudi priporočila za vrsto zainteresiranih akterjev: Evropsko komisijo, Evropski parlament, države, ki tvorijo skupino Enwise in sedanje države članice EU, kakor tudi za organizacije, ki izobražujejo, financirajo in zaposlujejo znanstvenike.
- V predkomunističnih časih se je položaj žensk v teh državah razvijal podobno zahodnoevropskemu modelu razvoja. Takratno politično dogajanje pa je pospešilo ta proces in botrovalo vzpostavitvi volilne pravice žensk, zastopanosti žensk v javni upravi in njihovi udeležbe v izobraževanju otrok, še preden je do vsega tega prišlo v zahodni Evropi.
- Poročilo poudarja pomen specifične politike spolov, ki so jo te države izvajale v komunističnem režimu. Za to politiko so bile med drugim značilne pravica in obveznost do zaposlitve s polnim delovnim časom kot tudi enak dostop do izobraževanja ne glede na spol. To politiko so dopolnjevali dostopnost ustanov za varstvo otrok, pravno varstvo in državna podpora za zaposlene matere. Ta formalna enakopravnost spolov pa je bila dosežena in vzdrževana s političnim nadzorom in zatiranjem ženskih gibanj in svobode govora. Poleg tega je sistem ohranjeval tako horizontalno kot vertikalno segregacijo na vseh področjih zaposlovanja (vključno z visokošolskim izobraževanjem in raziskovalnimi sektorji).
- Poročilo priznava dediščino komunistične politike spolov. Pomembnost izobraževanja in zagotovljen dostop do izobraževanja sta vodila k pojavu znatnega deleža visoko izobraženih žensk, dejavnih na vseh javnih področjih, zlasti v znanosti.
- V obdobju tranzicije je prišlo do preoblikovanja raziskovalnih sistemov v državah znotraj Enwise, ki so ga v splošnem zaznamovali močno znižanje sredstev, dodeljenih znanosti, zmanjšanje števila znanstvenikov in izginotje vojaške industrije in z njo povezanih gospodarskih panog. Čeprav so te spremembe prizadele znanstvenike obeh spolov v enaki meri, so posledice tranzicije ustvarile razmere, v katerih so znanstvenice bolj ogrožene.

¹ Bolgarija, Republika Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Poljska, Romunija, Slovaška republika in Slovenija

Povzetek

- Obeti za prihodnost mladih znanstvenic so zelo slabi zaradi pomanjkanja denarja, togih sistemov napredovanja in nagrajevanja, kakor tudi zaradi pomanjkanja ustreznih socialnovarstvenih politik. Te težave so hkrati potencialni razlogi za »beg možganov«.
- Čeprav je delež žensk v skupnem številu znanstvenikov v državah, vključenih v Enwise, večji kot v sedanjih 15 državah članicah, temeljitejša analiza ekonomskega položaja pokaže, da je zastopanost žensk v znanosti večja predvsem v državah z manjšim skupnim številom znanstvenikov; da so ženske že dalj časa predstavljale večino visoko izobražene delovne sile in da je zato večja verjetnost, da se bodo zaposlile v sektorjih, ki močno temeljijo na znanju.
- Demografski podatki vsekakor niso edina razlaga teh razmer. Poročilo kaže, da celo v državah, kjer je zastopanost znanstvenic in znanstvenikov približno uravnotežena, obstajajo razlike v zastopanosti med spoloma v različnih raziskovalno-razvojnih sektorjih in znanstvenih področjih, saj so ženske odrinjene od konkurenčnih, visoko proračunskih raziskovalno-razvojnih sistemov in potisnjene v problematične nizko proračunske sisteme, kjer igrajo vlogo neke vrste "podpornega" osebja.
- To poročilo ponuja tudi vpogled v vsakdane razmere, v katerih delajo znanstvenice v državah, vključenih v Enwise. Ženske so še vedno premalo zastopane na najvišjih vodilnih položajih v akademijah znanosti in na univerzah. Ženske sicer predstavljajo večino učiteljskega kadra (54%), vendar jih je največ na nižjih akademskih položajih. Nadalje, kljub dejstvu, da je delež žensk v skupnem številu univerzitetnih delavcev podoben deležu raziskovalk, imajo moški trikrat večje možnosti, da dosežejo visoke akademske položaje.
- Znanstveniki iz držav, vključenih v Enwise, so vključeni v okvirne raziskovalne programe EU že od začetka 90. let. Z uvedbo 5. in še bolj 6. okvirnega programa so znanstveniki iz teh držav postali enakopravni partnerji svojim kolegom iz EU-15. Kljub velikemu zanimanju znanstvenic za te dejavnosti, se njihove sposobnosti uporabljajo v bistvu za podporne dejavnosti, manj pa za potrebe spremljanja okvirnega programa ali za svetovanje.
- Neustrezno financiranje, neprimerna infrastruktura in zastarela oprema v državah znotraj Enwise, so dejavniki, ki zavirajo razvoj raziskovalnih skupnosti, zlasti na področjih z nizkimi izdatki za raziskovanje in razvoj. Ker so to v glavnem področja, v katerih je zaposlen velik delež znanstvenic, je za slednje večje tveganje, da bodo prikrajšane za priložnosti na področju raziskav. Zato je treba olajšati dostop do boljše infrastrukture, ki zagotavlja zanesljive in redno posodobljene informacije.
- Pomanjkanje natančnih podatkov o deležih moških in žensk v znanosti na vseh hierarhičnih ravneh je ključna ovira pri uravnoteževanju zastopanosti spolov. Da bi pospešili enakost med spoloma v vseh zasebnih in javnih raziskovalnih ustanovah v državah znotraj Enwise, je potrebno na nacionalni ravni sistematizirati razpoložljivost spolno ločenih podatkov in spremljanja položaja žensk v znanosti.

Povzetek

- Končno je tu še potreba po doseganju soglasja glede nadaljnjih ukrepov za krepitev položaja žensk v znanosti v državah znotraj Enwise. V oblikovanje teh ukrepov bi morali biti vključeni Evropska komisija, Evropski parlament (zlasti ob vstopu tistih novih držav članic v EU, ki so trenutno vključene v program Enwise) in Svet, kakor tudi politiki in organizacije v državah znotraj Enwise. Potrebno je tudi tesno partnersko povezovanje s sedanjimi državami članicami EU. Na koncu je treba poudariti, da morajo tudi znanstvenice znotraj Enwise odigrati svojo vlogo, če naj dobijo svoj položaj in vlogo, ki jim pripadata v evropskem raziskovalnem prostoru.